

„Co se stane, když přestane fungovat etika v zpravodajské službě?“

Brigádný generál v.v. Jiří Ružek, bývalý riaditeľ VOZ a BIS

Již sám název mého příspěvku implikuje, že věřím v potřebnost a nutnost etického jednání v organizaci tak zvláštní a jedinečné, jakou je zpravodajská služba. Etiku vnímám jako filozofickou disciplínu, která popisuje a hodnotí lidské chování a zjednodušeně řečeno stanoví rozdíl mezi dobrem a zlem. Patří tedy do souboru prostředků (jako jsou nepsaná pravidla, boží přikázání a zákonné a podzákonné normy), které umožňují lidstvu přežít a rozvíjet se. Zápas o „dobré mravy“ provází lidstvo od začátku a propisuje se nejen do života jedince, ale skrze něj do života společnosti a vice versa. V těchto souvislostech je potřeba nahlížet na etiku zpravodajce, etiku zpravodajství i etiku zpravodajské služby coby organizace státní správy jako na proces vzájemného ovlivňování na mnohavrstevném poli občanské společnosti. A ta – jak můžeme denně sledovat – má k dokonalosti a stabilitě hodně daleko. O to důležitější je usilovná snaha každého jedince dodržovat a vyžadovat dodržování „dobrých mravů“ napříč společnostmi. Mějme na paměti, že toto úsilí nemusí být v každém případě korunováno úspěchem, ba někdy může vést k fatálním důsledkům pro jedince i společnost, ale to v žádném případě neznamená, že na mravnost se má resignovat a zapomenout.

I. Služba nebo poddanství?

Významné konflikty probíhaly a probíhají mezi vládou a vedením zpravodajské služby, resp. premiérem či ministrem a ředitelem zpravodajské organizace. Jejich podstatou bývá nepochopení či ignorování působnosti zpravodajské služby a vyžadování úkonů nebo činností, která nepřísluší zpravodajské službě. Nemusí se v každém případě jednat hned o činnost nezákonnou, či dokonce trestnou, ale o vyžadování práce, kterou zpravodajská služba zvládne často lépe než k tomu určené organizační jednotky. Ústavní činitel tak nabyde přesvědčení, že zpravodajská služba je tím pravým nástrojem, který mu zajistí řešení jeho potřeb bez zbytečného otálení a oprav. Je tragické, když ona nabídka působit mimo zákonné zadání vzejde od ředitele zpravodajské služby, jenž k tomu může mít řadu důvodů: Od smutného faktu, že nedisponuje žádnou zpravodajskou kapacitou a snaží se to zakrýt, až po snahu se vlichotit do přízně ústavního činitele a vytěsnit z ní potenciální konkurenty. Vskutku osudovým se může stát spojení nezákonného až kriminálního požadavku ústavního činitele a ochota vedení zpravodajské služby jej realizovat.

Pro vedení zpravodajské služby není jiné cesty, jak udržet integritu vlastní i integritu organizace, než zdvořile odmítnout konat to, co není zákonným posláním zpravodajské služby. Osobně se vystavuje případné nevěli nadřízeného, která se může projevit mnoha způsoby. V opačném případě si ředitel zpravodajské služby může

zachovat přízeň ústavního činitele, nicméně riskuje demoralizaci a degradaci vlastní organizace. Dříve nebo později si totiž příslušníci zpravodajské služby všimnou, že pracují na tématech, která nemají nic společného s jejich náplní práce a bude je zajímat, proč. O to riskantnější je použít organizaci k činnosti, která porušuje zákonné normy, neboť je iluzorní předpokládat, že se tato činnost utají. Takovou akci či aktivitu lze ještě utajit navenek, ale ve zpravodajské službě zanechává svědky a svědectví, která se dají těžko zlikvidovat či zahladit. Je jisté, že se změnami politickými a personálními se dostanou tyto aktivity ve známost a stanou se důkazním materiálem pro případné trestní řízení. Ať už mohou být jeho výsledky jakékoli, fatálně utrpí pověst zpravodajské služby jak v očích ústavních činitelů, tak laické veřejnosti. A bude trvat dlouho a bude stát nové vedení neskutečné úsilí, než se v očích kritické veřejnosti očistí a organizace bude opět brána jako důvěryhodný a zodpovědný orgán státní moci.

II. Pravda nebo lež?

Stalo se jistým klišé popisovat zpravodajské služby jako organizace „pláště a dýky“, kde klam, šalba a lež patří mezi pracovní nástroje; kde spolu soupeří jednotlivé odbory či klany a používají k tomu všechny možné a dostupné prostředky. Vše se děje v utajení tak hlubokém, že se nakonec ztratí smysl a cíl celé téhle šarády.

Ve skutečnosti by nic nemělo být vzdálenější racionalitě, efektivitě a etice zpravodajské služby a pokud se tak nějakou formou děje, svědčí to o jejím nedobré vnitřním stavu, resp. kritické situaci. Jak se do ni může zpravodajská organizace dostat? Po mém soudu souběhem dvou příčin: Zásadním nepochopením poslání a role zpravodajské služby a zásadní absencí etiky (morálky a charakteru) jejích vedoucích pracovníků. První podmínka se naplní tehdy, když se zamění prostředky a metody zpravodajské práce za cíl organizace; druhá tehdy, když jsou do vedoucích funkcí ustanoveni lidé bez robustní morálky, která by jim bránila zneužívat nabyté postavení.

O zdravém prostředí zpravodajské služby vypovídá, když je pravda ústřední a hlavní hodnotou zpravodajské organizace. Soustředěné úsilí zjistit pravdu a předat pravdu, byť mnohdy hroživou až fatální, je smyslem zpravodajství. Jakékoli pokusy pravdu změkčit či upravit jdou proti poslání zpravodajské služby a ve svém důsledku ohrožují bezpečnost státu a společnosti. Proto je žádoucí, aby se mezi vedením zpravodajské služby a zákonnými odběrateli zpravodajských informací vytvořil otevřený pracovní vztah. S ohledem na periodickou personální obměnu v obou sektorech není tento vztah automatický, ale je na něm potřeba z obou stran trpělivě a věčně pracovat.

Pro vedení zpravodajské služby je neméně důležité znát pravdu o stavu vlastní organizace; znát její problémy a potíže proto, aby je bylo možné napravit a odstranit. Důvěra příslušníků a zaměstnanců organizace k jejímu vedení je tím zásadním faktorem, který udržuje stabilitu a kvalitní mezilidské vztahy v organizaci tak

XVI. mezinárodní sympóziu ABSD, Bratislava 11.9.2024

specifické, jakou je zpravodajská služba. Jen při vzájemné důvěře lze dosáhnout žádoucí synergie a povýšit standardní činnost na poslání. Zachování důvěry napříč organizací je proces, v němž etika a morálka hraje významnou, ba nezastupitelnou roli. Je hodno pozornosti uvědomit si, že stav organizace, který se buduje a posiluje roky, lze dramaticky zničit během krátké doby.

Jak je to tedy s tím klamem, šalbou a lží, jimiž je zpravodajská činnost onálepkována? Inu, nezpochybnitelně patří do rejstříku operativní činnosti, stejně jako všechny formy manipulativních technik. Nicméně jsou určeny a musí být využívány toliko vůči protivníkovi, resp. nepříteli! Etika zodpovědného zpravodajce a řádně řízené zpravodajské služby velí vystríhat se těchto metod uvnitř organizace. Je vyzkoušeno, že působí naprosto destruktivně; zničí jak činnost a aktivitu jedince, tak totálně paralyzují zpravodajskou organizaci.

III. Svatý závazek

V současné době se v zpravodajských organizacích daří různým technickým metodám získávání informací, proto SIGINT, ELINT, IMINT či kosmická rozvědka upozadují klasický HUMINT, tedy získávání zpravodajských informací prostřednictvím agenturní sítě. Stálo by za samostatné pojednání, proč tomu tak je, nicméně já se chci věnovat etice vztahu mezi zpravodajským důstojníkem a jeho informačním zdrojem, ať už jej operativní směrnice či zákon nazývá jakkoli.

Agenturní činnost, nota bene v nepřátelském prostředí, byla a je nejrizikovějším počinem zpravodajské služby. Vyžaduje zvládnutí náročného know-how na všech úrovních organizace, které však vede nejkratší cestou k nejdůležitějším informacím. Nejcennějším prostředkem je osoba s přímým přístupem k utajované, tedy chráněné skutečnosti, která je ochotna toto tajemství předat. Vytípat, získat a řídit takovou osobu patří do mistrovské kategorie zpravodajství a ten, kdo ji zvládá, je mistrem svého oboru. Pro něj platí, že nejdůležitější není jen zpravodajskou informaci získat, ale stejně důležité je přesně profesionální práci chránit „svůj“ informační zdroj. Čím je téma a operativní prostředí nebezpečnější, tím silnější je závazek operativce a zpravodajské služby vůči spolupracující osobě. Dějiny zpravodajství znají desítky případů odhalených špionážních operací, desítky provalených případů, ale zcela jistě existují stovky a stovky případů, které zůstaly utajeny. Mohlo k tomu dojít proto, že bezchybně zafungoval vztah zpravodajce a jeho zdroje, kdy ani jeden neudělal chybu a nedal nepříteli možnost je odhalit. Bylo to i proto, že zpravodajská služba dokázala svůj zdroj udržet v utajení a ochránit jej před prozračením ať už indiskrecí nebo cíleným vyzrazením. Ochránit utajované zdroje patří totiž k nejvyšší etické normě každé zpravodajské služby, která se chce považovat za profesionální. Povědomí veřejnosti či dokonce vědomost problematiky znalých lidí o profesionalitě zpravodajské služby vytváří totiž dobré podmínky pro případné rekrutování nových informačních zdrojů.

XVI. mezinárodní sympóziu ABSD, Bratislava 11.9.2024

Hovořím o tomto etickém vztahu proto, že jsem zažil chaotické zveřejnění agenturní sítě StB, byť nejprve po vnitřní linii. Kritika či souhlas s tímto aktem má svůj důvod a oprávnění; vždy se lze na věc dívat z různých úhlů. Nicméně tato (snad dobře míněná) občanská iniciativa nejméně jednu dekádu limitovala agenturně operativní činnost nových českých zpravodajských služeb. Za neetické (a nebezpečné) považuji snahu některých ústavních činitelů seznámit se s agenturou zpravodajské služby a ochota jejího ředitele ji s nimi sdílet.

Závěrem bych rád zdůraznil, že absentuje-li etika v základech zpravodajské služby, zpravodajství a každodenní činnosti zpravodajského důstojníka, může se stát, že v lepším případě bude organizace stravovat peníze daňového poplatníka bez efektu; v horším případě se může změnit v škodlivou organizaci, ohrožující ústavní a občanská práva, resp. bezpečnost státu.

V opačném případě – při aplikaci etických norem a chování – přispívá zpravodajská služba účinně k bezpečnosti a ochraně státu a jeho občanů. Přejme si, aby tomu tak bylo měrou co největší.

Dobřichovice srpen 2024

PhDr. Jiří Růžek